

❖
حقوق محیط زیست
❖

دکتر مقصود عبادی بشیر
عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور

انتشارات آیدین

سرنامه	عبادی‌بشیر، مقصود، ۱۳۵۶-
عنوان قراردادی	ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	حقوق محیط‌زیست / مقصود عبادی‌بشیر. ویراستار ادبی رحمان مشتاق‌مهر
مشخصات نشر	تبریز: آیدین: انتشارات یانار، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	۲۰۸ ص.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۶۷۲۸-۱۷-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. [۲۰۲] - ۲۰۸.
موضوع	حقوق محیط‌زیست - ایران / Environmental law - Iran
موضوع	منابع طبیعی -- قوانین و مقررات - ایران
موضوع	Natural resources -- Law and legislation - Iran
موضوع	حقوق بین‌الملل محیط‌زیست / law, International Environmental
رده‌بندی کنگره	KMH۳۱۲۷
رده‌بندی دیویی	۳۴۴/۵۵۰۴۶
شماره کتابشناسی ملی	۸۵۲۳۱۲۵

www.ketab.ir

انتشارات آیدین (با همکاری) انتشارات یانار

تبریز، خیابان شریعتی شمالی، فرسیده به سینما ۲۹ بهمن

تلفن: ۳۵۵۳۲۵۹ - فاکس: ۳۵۵۳۰۵۲۳ - ۴۱

Email: Aydin.publication@Gmail.com

حقوق محیط‌زیست

دکتر مقصود عبادی‌بشیر

* چاپ اول ۱۴۰۱ تبریز * شمارگان ۵۰۰ نسخه * قیمت ۸۰۰۰۰ تومان

* لیتوگرافی افرانگ * چاپ و صحافی صحافی امین

۹۷۸-۶۲۲-۶۷۲۸-۱۷-۱

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱۱

مقدمه ۱۳

فصل اول - شناخت محیط زیست و ضرورت حفاظت از آن

مبحث اول - محیط زیست و مفاهیم مرتبط ۱۷

گفتار اول - محیط زیست ۱۸

گفتار دوم - طبیعت و منابع طبیعی ۲۰

بند اول - طبیعت ۲۰

بند دوم - منابع طبیعی ۲۱

گفتار سوم - اکوسیستم ۲۲

بند یک - تعریف اکوسیستم ۲۲

بند دوم - انواع اکوسیستم ۲۲

بند سوم - عناصر اکوسیستم ۲۲

مبحث دوم - ضرورت حفاظت از محیط زیست ۲۴

گفتار اول - فقدان بدیل یا آلترناتیو زمین ۲۴

گفتار دوم - محدودیت ظرفیت منابع طبیعت ۲۴

گفتار سوم - عدالت زیست محیطی ۲۵

فصل دوم - انواع مشکلات و معضلات زیست محیطی

مبحث اول - آلودگی‌های محیط زیست ۲۸

گفتار اول - آلودگی هوا ۲۹

گفتار دوم - آلودگی آب ۳۳

- گفتار دوم- محتوای حق برخورداری از محیط زیست ۱۱۶
- گفتار سوم- ماهیت حق برخورداری از محیط زیست سالم ۱۱۷

فصل ششم- اصول کلی حقوق محیط زیست

- مبحث اول- مفهوم و کارکرد اصول حقوقی ۱۲۱
- گفتار اول- مفهوم اصول حقوقی ۱۲۲
- بند اول- تعریف اصل حقوقی ۱۲۲
- بند دوم- رابطه اصول حقوقی با سایر مفاهیم حقوقی ۱۲۳
- گفتار دوم- کارکردهای اصول حقوقی ۱۲۴
- بند اول- راهنمایی برای تقنین ۱۲۴
- بند دوم- راهنمایی برای تفسیر ۱۲۴
- بند سوم- راهنمای برای حفظ حقوق شهروندی ۱۲۵
- بند چهارم- راهنمایی برای کنترل صلاحیت اختیاری ۱۲۵
- مبحث دوم- اصول ماهوی حقوق محیط زیست ۱۲۵
- گفتار اول- اصل پیشگیری ۱۲۶
- بند اول- مفهوم و مستندات اصل پیشگیری ۱۲۶
- بند دوم- تدابیر و ابزارهای پیشگیرانه ۱۲۷
- گفتار دوم- اصل احتیاط ۱۲۹
- بند اول- مبنای توجیهی اصل احتیاط ۱۲۹
- بند دوم- مستند اصل احتیاط ۱۳۰
- بند سوم- ارزیابی اصل احتیاط ۱۳۲
- گفتار سوم- اصل توسعه پایدار ۱۳۳
- بند اول- مفهوم توسعه پایدار ۱۳۴
- بند دوم- ارزیابی توسعه پایدار و چالش های آن ۱۳۶
- گفتار چهارم- اصل همکاری ۱۳۸
- بند اول- ضرورت اصل همکاری ۱۳۸
- بند دوم- جایگاه اصل همکاری ۱۳۹
- بند سوم- آثار حقوقی اصل همکاری ۱۳۹
- گفتار پنجم- اصل مسئولیت غیر متقارن ۱۴۰
- بند اول- مفهوم و توجیه اصل مسئولیت غیر متقارن ۱۴۰
- بند دوم- مستند و مصادیق عملی اصل مسئولیت غیر متقارن ۱۴۱
- بند سوم- ارزیابی اصل مسئولیت غیر متقارن ۱۴۲
- مبحث سوم- اصول شکلی حقوق محیط زیست ۱۴۳

۱۴۳	گفتار اول- اصل مشارکت
۱۴۳	بند اول- مفهوم و توجیه اصل مشارکت
۱۴۴	بند دوم- مستندات اصل مشارکت
۱۴۴	بند سوم- ارزیابی و چالش‌های اصل مشارکت
۱۴۵	گفتار دوم- اصل اطلاع‌رسانی
۱۴۵	بند اول- مفهوم و ابعاد اصل اطلاع‌رسانی
۱۴۶	بند دوم- مستندات اصل اطلاع‌رسانی
۱۴۷	گفتار سوم- اصل عدالت زیست محیطی
۱۴۷	بند اول- مفهوم عدالت زیست محیطی و ابعاد آن
۱۴۹	بند دوم- چالش‌های فراروی اصل عدالت زیست محیطی
۱۵۰	گفتار چهارم- اصل پرداخت توسط آلوده‌ساز
۱۵۰	بند اول- مفهوم و مستندات اصل پرداخت توسط آلوده‌ساز
۱۵۲	بند دوم- مبانی و چالش‌های اصل پرداخت توسط آلوده‌ساز

فصل هفتم: تدابیر حفاظتی از محیط زیست

۱۵۳	مبحث اول- اندیشه‌های مدیریت محیط زیست
۱۵۴	گفتار اول- عدم مداخله دولت
۱۵۴	بند اول- آثار خارجی
۱۵۵	بند دوم- کالاهای عمومی
۱۵۶	گفتار دوم- مداخله دولت
۱۵۶	بند اول- دلایل ضرورت مداخله دولت
۱۵۷	بند دوم- ناکامی دولت در حفاظت محیط زیست
۱۵۸	مبحث دوم- ابزارهای حفاظت محیط زیست
۱۵۹	گفتار اول- ابزارهای حقوقی (مقرراتی)
۱۵۹	بند اول- مفهوم ابزارهای حقوقی
۱۵۹	بند دوم- انواع ابزارهای حقوقی
۱۶۴	بند سوم- ارزیابی تدابیر حقوقی
۱۶۴	گفتار دوم- ابزارهای اقتصادی
۱۶۴	بند اول- مفهوم ابزارهای اقتصادی
۱۶۵	بند دوم- انواع ابزارهای اقتصادی
۱۶۹	بند سوم- ارزیابی ابزارهای اقتصادی
۱۶۹	گفتار سوم- ابزارهای مشارکتی
۱۶۹	بند اول- مفهوم و توجیه مشارکت زیست محیطی

بند دوم- انواع ابزارهای مشارکتی ۱۷۰

بند سوم- ارزیابی ابزارهای مشارکتی ۱۷۲

فصل هشتم- نهادهای ضمانت اجرای حقوق محیط زیست

مبحث اول- نهادهای متولی حفاظت محیط زیست ۱۷۳

گفتار اول- نهادهای زیست محیطی داخلی ۱۷۳

بند اول- نهادهای عام متولی حفاظت محیط زیست کشور ۱۷۴

بند دوم- نهادهای خاص و فرعی متولی حفاظت محیط زیست ۱۷۷

گفتار دوم- نهادهای زیست محیطی بین‌المللی ۱۸۴

بند اول- سازمان ملل متحد و ارگانهای وابسته آن ۱۸۵

بند دوم- نهادهای خارج از چارچوب سازمان ملل ۱۸۸

مبحث دوم- ضمانت اجرای حقوق محیط زیست ۱۹۰

گفتار اول- ضمانت اجرای اداری ۱۹۰

بند اول- مفهوم ضمانت اجرای اداری ۱۹۰

بند دوم- انواع ضمانت اجرای اداری ۱۹۱

گفتار دوم- ضمانت اجرای حقوقی ۱۹۳

بند اول- مفهوم ضمانت اجرای حقوقی ۱۹۴

بند دوم- شرایط مسئولیت مدنی زیست محیطی ۱۹۴

گفتار سوم- ضمانت اجرای کیفری ۱۹۸

بند اول- ضرورت ضمانت اجرای کیفری ۱۹۸

بند دوم- ماهیت و انواع جرایم زیست محیطی ۲۰۰

منابع و مآخذ ۲۰۲

الف- منابع فارسی ۲۰۲

ب- منابع خارجی ۲۰۷

پیشگفتار

محیط یکی از صفات و اسامی حق تعالی است. وجه تسمیه آن نیز این است که هر آن چه در عالم موجود است داخل در چهره اختیار اوست و علم و قدرت او بر هر چیزی محیط است و خارج از دایره اراده او چیزی نتواند بود.

در تعامل انسان و طبیعت، انقلاب صنعتی نقطه عطفی تلقی می شود. تسلط و دستیابی انسان بر محیط زیست از این زمان قوت یافت و انسان سرمست از قدرت علم و تکنولوژی بی محابا می تاخت اما به زودی نتایج ناگوار آن به صورت مشکلات و فجایع زیست محیطی پدید آمد و ضرورت مقابله با منابع مولد آلودگی و حفاظت از منابع طبیعی به صورت جدی مطرح گشت. برای این منظور هم در سطح ملی و هم در سطح بین المللی تلاش هایی انجام گرفت. قوانین و مقررات محیط زیستی عدیده ای تدوین و تصویب شد و در پی آن رشته حقوق محیط زیست تولد یافت، تا جایی که در مدت کوتاهی بعد از دهه ۱۹۷۰ میلادی مطالعات بسیار گسترده ای در این حوزه انجام گرفت.

در ایران نیز قوانین و مقررات متعددی در راستای حفاظت از محیط زیست و صیانت و بهره برداری اصولی از منابع طبیعی تدوین و تصویب شده است و در این میان اصل ۵۰ قانون اساسی حفاظت از محیط زیست را وظیفه ای همگانی دانسته و کلیه فعالیت های اقتصادی و غیر اقتصادی را که خسارت جبران ناپذیری بر محیط زیست وارد کند محکوم به توقف نموده است.

یکی از راهکارهای مناسب برای حفظ و بهسازی محیط زیست جلب مشارکت مردمی با اطلاع رسانی و آموزش همگانی اطلاعات زیست محیطی است. در این میان غیر از آموزش های همگانی و آموزش های خاص صاحبان صنایع، آموزش و شناخت محیط زیست در برنامه دانشگاه های کشور وارد و تلاش هایی در جهت تحقق این امر مهم نیز انجام شده

است. در این میان درس «حقوق محیط زیست» نیز به صورت درس اختیاری یک واحدی در برنامه تجدیدنظر شده درسی دوره کارشناسی رشته حقوق در سال ۱۳۹۵ از سوی شورای تحول و ارتقای علوم انسانی پیش‌بینی شده است. کتاب حاضر حاصل تجربه چند ساله مؤلف در تدریس این درس در دانشگاه تبریز و دانشگاه پیام نور است که به عنوان منبع اصلی برای استفاده دانشجویان دوره کارشناسی حقوق در درس حقوق محیط زیست نگارش یافته است. ضمناً برای دانشجویان کارشناسی ارشد حقوق عمومی و حقوق محیط زیست به عنوان منبع کمکی قابل استفاده است.

مؤلف ضمن اذعان به کاستی‌ها از حقوق‌دانان و متخصصان محیط زیست انتظار دارد، نواقص و ایرادات اثر را گوشزد کنند تا در تجدید چاپ کتاب مورد استفاده قرار گیرد.^۱ در پایان از زحمات کسانی که در فراهم آوردن امکان چاپ اثر سهمی داشته‌اند به خصوص ناشر و همکاران محترم آن سپاسگزاری می‌نمایم.

دکتر مقصود عبادی بشیر

تبریز اسفندماه ۱۳۹۹

www.ketab.ir